

**ÜMUMPEDAĞOQJİ PROBLEMLƏR
ОБЩЕПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ
GENERAL PEDAGOGICAL PROBLEMS**

UOT 37.01

Hikmət Əbdül oğlu Əlizadə
pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor
Bakı Dövlət Universiteti

MÜASİR DƏRS KOQNİTİVLİK VƏ KREATİVLİK SƏRHƏDİNDƏ

Хикмет Абдул оглы Ализаде
доктор наук по педагогике, профессор
Бакинский Государственный Университет

СОВРЕМЕННЫЙ УРОК НА ГРАНИЦЕ КОГНИТИВНОСТИ И КРЕАТИВНОСТИ

Hikmet Abdul Alizade
doctor of sciences in pedagogy, professor
Baku State University

THE MODERN LESSON IS ON THE BORDER OF COGNITION AND CREATIVITY

Xülasə. Məqalədə müəllif koqnitivlik və kreativliyi dərslərin müasirliyini təyin edən meyar kimi dəyərləndirir. Qeyd edilir ki, B. Blumun təlim məqsədləri taksonomiyası şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına istiqamətlənib. Yaradıcılıq qabiliyyətləri təfəkkür ilə təxəyyülün sərhədlərində formalaşır. Şagirdlərin dərslərdə yaradıcı tapşırıqlar yerinə yetirməsi bu vəzifənin reallaşmasına şərait yaradır.

Açar sözlər: koqnitiv, kreativ, yaradıcılıq qabiliyyətləri, taksonomiya, fikri əməliyyatlar, tapşırıqlar

Резюме. В статье автор оценивает познание и творчество как критерии, определяющие современность урока. Отмечается, что систематика целей обучения Б. Блума направлена на развитие творческих способностей учащихся. Творческие способности формируются в границах мышления и воображения. Творческие задания учащихся на уроке способствуют реализации этой задачи.

Ключевые слова. когнитивный, креативный, творческие способности, таксономия, мыслительные операции, задачи

Summary. In the article, the author assesses cognition and creativity as the criteria that determine the modernity of the lesson. It is noted that B. Bloom's taxonomy of learning objectives is aimed at developing students' creative abilities. Creative abilities are formed within the boundaries of thinking and imagination. Students' creative assignments in the classroom facilitate the realization of this task.

Key words. cognitive, creative, creative abilities, taxonomy, mental operations, tasks

XX əsrin 60-cı illərindən etibarən təhsil konsepsiyası şagirdlərdə təfəkkürün inkişaf etdirilməsinə istiqamətlənmişdirsə, XXI əsrin astanasında kreativlik önəmli yaradıcılıq problemi kimi formalaşdı. Əbdül Əlizadənin fikrincə, bu şəraitdə təhsil konsepsiyasında yeni bir mərhələ – təxəyyül mərhələsi əmələ gəldi. Nəticədə müasir dərslərin məzmununda koqnitiv

proseslərlə bəhəm, kreativ proseslər, yaradıcılıq prosesləri əmələ gəldi (1, 34-127).

Yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı dərslərin məqsədi kimi

Psixoloji tədqiqatların (Jan Piyaenin (2), Lev Semyonoviç Vıqotskinin (3), Abraham Maslounun (4) və b.) nəticələri keçən əsrin ortalarında izahedici-məlumatverici (ənənəvi) dərslərin

təkmilləşməsinə tələb edirdi. Dünyanın müxtəlif ölkələrində pedaqoqlar, metodistlər və qabaqcıl müəllimlərin bu istiqamətdə axtarışlar apardıqları bir dövrdə B. Blumun təlim məqsədləri taksonomiyası işıq üzə gərdi və məlum oldu ki, bu taksonomiyanın tətbiqi dərslərin müasirliyini təmin edə bilər. İzahedici-illüstrativ (ənənəvi) dərslərdə təlim məqsədləri biliyin verilməsi, anlama, möhkəmlətmə və tətbiqetmə idi. B. Blum bu məqsədlərdən üçünü (Bilik-Anlama-Tətbiq) saxlayaraq, onlara daha üç məqsəd (Analiz-Sintez-Qiymətləndirmə) əlavə etdi (5, 25).

Təlimin qarşısına qoyulan yeni məqsədlər dərslərdə fikri əməliyyatların (analiz və sintez) inkişaf etdirilməsini tələb etdi. (Analiz və sintez əsas fikri əməliyyatlardır, müqayisə, ümumiləşdirmə və s. kimi proseslər məhz onlardan törəmədir.)

Analiz və sintez proseslərinin köklü psixoloji effektləri fikirləşmə fenomeni ilə əlaqəlidir. Təlim fikirləşmə fenomeni üzərində qurulanda biliyin mənimsənilməsində hafizə müstəvisindən təfəkkür müstəvisinə keçid əmələ gəlir. Bu keçiddə fikri əməliyyatların fəallaşdırılması hafizənin mənalılığını aktualaşdırdı, monoloji təlim dialoji təlimlə əvəzləndi. Fəal təlim vətəndaşlıq hüququ əldə etdi. Təfəkkürün inkişafı təlimin əsas vəzifəsinə çevrildi. Sınıfdə yeni biliyin şagird tərəfindən kəşf edilməsi aktualaşdı. Təlimin yeni təlim metodları - qismən axtarıcı, müstəqil iş, idrakı oyunlar, evristik müsahibə, disput, reproduktiv və problem axtarış, problem-təpşiriq, problem situasiyanın yaradılması, təlim müzakirəsi və s. metodları (6,202-211) bu vəzifələri reallaşdırmağa yönəldi.

Bəlkə də təfəkkürün inkişaf etdirilməsinin dərslərin əsas vəzifəsinə çevrilməsi, təfəkkür problemi istiqamətində tədqiqatların miqyasının genişlənməsini şərtləndirdi. 60-90-cı illər arasında V.V. Davidovun (7) (empirik və nəzəri təfəkkür), C. Gilfordun (divergent və konvergent təfəkkür) (8), Ə. Bayramovun (tənqidi təfəkkür) (9), E. Bononun (lateral təfəkkür) (10) və başqa psixoloqların təfəkkür sahəsində apardıqları tədqiqatların nəticəsində yaradıcı təfəkkür tipi bərqərar oldu. Bu tədqiqatların nəticəsi kimi 90-cı illərdə B. Blumun taksonomiyasının II variantı pedaqoji gündəmi zəbt etdi. Bu taksonomiyada təlim məqsədləri bu ardıcılıqla düzüldü: xatır-

lama, anlama, tətbiqetmə, analiz, qiymətləndirmə və yaratma (5,25).

B. Blumun təlim məqsədləri taksonomiyasının bu variantında şagirdlərdə yaradıcılıq keyfiyyətlərinin inkişafı dərslərin qarşısına əsas vəzifə kimi qoyuldu. Məsələnin belə qoyuluşu dərslərin möcüzələrini daha da artırdı. Təlimin əvvəlki metodlarından köklü şəkildə fərqlənən yeni təlim metodları yarandı və onlar interaktiv təlim metodları (Beyin həmləsi, Bibo, auksion, klaster, suallar, anlayışların çıxarılması, söz assosiasiyaları, müzakirə, diskussiya, debatlar, müzakirə xəritələri, qrupla iş, Sokrat üsulu, akvarium, rollu oyunlar, modelləşdirmə, səhnələşdirmə, təqdimat və esselər, problemin həlli, kublaşdırma, konkret hadisənin araşdırılması, Venn diaqramı, layihələrin hazırlanması, sorğu vərəqələri və müsahibələr, qərarlar ağacı, ideyalar xalısı, refleksiya, ziqzaq, karusel və s. (bax:11) adlandırıldı.

İnteraktiv təlimdə dərslər yeni məzmun kəsb etdi. Bu təlimdə dialoqla yanaşı diskussiya önəm kəsb etməyə başladı. Dərslərdə yaradıcı təfəkkürün inkişafı və formalaşması təxəyyülün inkişafı və formalaşmasını da aktualaşdırdı.

Klassik psixologiyada koqnitiv proses kimi xarakterizə edilən təfəkkür müasir psixologiyada həm də kreativ proses kimi qiymətləndirildi. Kreativlik sərhədlərində təfəkkür təxəyyülə qarşılıqlı əlaqədədir.

Təxəyyül psixi proses kimi hansı məziyyətlərlə seçilir? Uzun illər psixologiyada təxəyyülün məziyyətlərini açıqlayanda onu yeni obrazların yaradılması kimi səciyyələndiriblər. Müasir psixologiyada isə, prof. Ə.Ə. Əlizadənin təbircə desək, təxəyyülün mahiyyətini araşdırmaq üçün böyük elmi dəyərə malik olan yeni konsepsiyalar əmələ gəlib. Bu konsepsiyalara görə, təxəyyül psixi proses kimi:

1. Tamı hissədən əvvəl görməyi nəzərdə tutur;
2. Funksiyanı bir əşyadan başqasına keçirməyi nəzərdə tutur (12, s. 126).

Klassik psixologiyada yeni obrazların yaradılması təxəyyül prosesi kimi qiymətləndirilirdi. Həmin dövrdə yaradıcı təfəkkür fenomeni bəlli deyildi. Yaradıcı təfəkkür fenomeni kəşf olunanda, təxəyyül psixologiyasında da yeni istiqamət əmələ gəldi. Problemin mübahisəli məsələləri özünəməxsus psixoloji müstəvidə – təxəyyül və təfəkkür müstəvisində açıqlan-

mağa başlandı. Əbdül Əlizadənin fikrincə, bu, yeni istiqamətdir. Təxəyyül obrazlarının əmələ gəlməsinin özünəməxsus psixoloji məkanı var: bu məkan hissi obrazla fikri obrazın mürəkkəb və çoxcəhətli sahəsindədir. Təxəyyül ancaq bu sahədə, hissi obrazla fikri obrazın dialektik ölçülərlə qovuşduğu sahədə yaranır. Hissi obrazla fikri obrazın qarşılıqlı əlaqəsi ikitərəflidir:

1. Fikrin konkretdən (hissi obrazdan) mücərrədə (fikri obraza) yüksəlməsi;

2. Fikrin mücərrəddən (fikri obrazdan) konkretə (hissi obraza) yüksəlməsi (12, s. 127).

Fikri obrazdan hissi obraza gedən yol yaradıcı təxəyyül forması kimi qiymətləndirilir.

Təxəyyülün inkişafında təfəkkürün rolu şəksizdir və psixologiyada nisbətən geniş öyrənilib. Təfəkkürün inkişafında da təxəyyülün rolu önəmlidir. Prof. Ə.Ə. Əlizadənin qənaətinə, yaradıcı təfəkkür təxəyyül toxumasında əmələ gəlir (12, s.129). A.V. Petrovski təfəkkürlə təxəyyülün, necə deyirlər, “dövlət” sərhədlərini şərti ölçülərlə olsa da ayırd etmişdir. Onun fikrincə, obrazları seçmək imkanı təxəyyülün əsasını, məfhumların yeni kombinasiya imkanı təfəkkürün əsasını qaynaqlandırır. Müəllif daha sonra əlavə edir ki, obrazlar və məfhumlar sistemi sıx qaynaqlarla əlaqədardır. Başqa sözlə, onlar gözügörməz tellərlə bir-birilə bağlıdırlar, bir-birlərinə şəxsiyyət faktorları ilə, ilk növbədə, emosiyaların dili ilə şərtlənirlər (13, s. 415).

İnsanın dünyaya yaradıcı münasibəti bilavasitə təxəyyüllə şərtlənir. Təfəkkürün yaradıcılıq potensialı ancaq bu sahədədir. Bu kontekstdə müasir məktəbdə təfəkkür - təxəyyül fenomenləri şagirdlərdə qarşılıqlı əlaqədə inkişaf etdirilməlidir. Bu müstəvidə dərsin öz möcüzələrini koqnitivlik və kreativlik sərhədində reallaşdırılması üçün perspektivlər açılır.

Yaradıcılığı inkişaf etdirən tapşırıqlar.

Dərsdə təxəyyülü inkişaf etdirmək üçün özünəməxsus tapşırıqlar müəyyən edilib. Bu tapşırıqlardan artıq uzun müddətdir ki, istifadə olunur. Hətta qabaqcıl müəllimlər 70-ci illərdən etibarən belə tapşırıqlardan məharətlə yararlanmışlar. Həmin illərin təxəyyül tapşırıqları aşağıdakı kimi olub. Onlardan bəzilərini xatırlayaq.

1. Şagirdlərə tamamlanmamış hekayə təklif olunurdu: “Hava qaralırdı. Yağış yağırdı. Qarşıda ağacın qənsərində iki qız şirin söhbət

edirdi. Birdən...” Şagirdlərə hekayəni tamamlamaq təklif olunurdu.

2. Şagirdə sözlər təklif olunur: açar, şlyapa, qayıq, gözətçi, yol, yağış. Bu kontekstdə hekayə yazmaq təklif olunurdu.

Şagirdə hekayəni tamamlamaq üçün 10 dəqiqə vaxt verilirdi.

Şagirdlərin yazdığı “hekayə” aşağıdakı meyarlarla qiymətləndirilirdi: hekayənin tamamlanması, obrazların orijinallaşması, süjetin inkişafı ...

Bu tapşırıqların başqa variantları da tətbiq edilirdi. Məsələn, müəllim şagirdlərin təxəyyülünü oyatmaq üçün onlara təklif edirdi ki, başqa planetə səfərə gedərkən özləri ilə götürəcəkləri əşyaların adlarını desinlər və başqalarının gözü ilə dünyanın mənzərəsini görməyə çalışsınlar. Müxtəlif cavablar alınır. Müəllim “beyin həmləsi” metodu ilə şagirdlərin təxəyyülünü canlandırır, irəli sürülmüş ehtimalları təhlil etmək üçün zəruri olan meyarların araşdırılmasında və təsvir olunan situasiyaların qiymətləndirilməsində onlara kömək edirdi.

Uzun illər dərsdə Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimləri şagirdlərə ifadə və inşa yazılar yazmağı tapşırırdılar və s. Bu tapşırıqlar, şübhəsiz ki, səmərəlidir və təsadüfi deyil ki, müxtəlif variantlarda tətbiq olunurdu, bu gün də bəzi müəllimlər öz pedaqoji təcrübələrində bu tapşırıqlardan məharətlə istifadə edirlər. Təlim prosesində belə tapşırıqlar təxəyyülün inkişafına xidmət edir.

Müasir Amerika məktəblərində daha kreativ tapşırıqlar həyata keçirilir. Bu tapşırıqlardan biri kimi “Balaca bir oğlanın olayları” testini misal göstərmək olar. Bu oğlanın obrazı təxəyyül üsulu kimi məşhur olan hiperbolizasiya üsulu ilə yaradılıb.

“Balaca bir oğlanın olayları” testi:

1. Bir dəfə balaca bir oğlan məktəbdən evə gedirdi. Yola çıxanda qarışqaları tapdalamaq üçün diqqətlə ayaqlarının altına baxırdı. O, çox xeyirxah bir oğlan idi. Heç kəsə, heç nəyə xətdər yetirmək istəmirdi. O, gözlənilmədən dayandı. Onun lap ayaqlarının altında günəş şüalarında ışıdayan qərribə bir dəmir pul vardı. “Gör nə qəşəngdir!” – oğlan heyvətlə pula baxdı və onu götürdü. “Bu gün nə yaxşı gündür?!” – oğlan öz-özünə fikirləşdi. Pul isə doğrudan da çox qəşəng idi. Onun bir üzündə ağac, o biri üzündə

isə qeyri-adi bir quş təsvir olunmuşdu. Əslində isə bu pul sehrli pul idi. Oğlan isə, əlbəttə, bunu bilmirdi. Pulu cibinə qoyan kimi o, nə isə çox qəribə bir şey hiss etməyə başladı. Ona elə gəlirdi ki, boyu öz-özünə kiçilir. Boyu 2 dyüm olan cırdan adama çevrilənə qədər bu hiss onu tərk etmədi.

2. Bu məqamda uşaqlardan soruşulur: “Əgər siz bu balaca oğlanın yerinə olsaydınız, dərhal nə barədə fikirləşərdiniz?”

3. Şagirdlərin, onlara verilən sual əsasında fikirlərini dinlədikdən sonra söhbəti aşağıdakı kimi davam etdirmək məqsəduyğundur:

“Siz çox maraqlı ehtimallar irəli sürdünüz, mən isə indi sizə bu balaca oğlanın nə barədə fikirləşdiyini danışacağam. Oğlan, hər şeydən əvvəl, indi evə necə gedəcəyi haqqında fikirləşdi... Bu əhvalatda oğlanın evə getmək üçün nə etməsi haqqında heç nə deyilmir. Siz öz fərziyyələrinizi irəli sürə bilərsiniz. Gəlin fikirləşək: oğlan evlərinə necə gedib çıxdı? Yadda saxlayın ki, onun boyu cəmi 2 dyümdü”.

4. Bu məqamda bənbə bir oğlanın yolda hansı çətinliklərlə rastlaşa biləcəyinə aid suallar verilir. Uşaqları maraqlandırmaya və onlardan mümkün qədər çoxlu cavablar almağa cəhd edilir. Aşağıdakı suallardan istifadə edilir (bu suallar nümunəvi xarakter daşıyır, onlar şablon xarakteri daşmır):

a) Oğlan evə girəndə, görəsən, ailə üzvləri onu necə qarşıladılar? Valideynləri nə fikirləşdilər? Bacı və qardaşları, eləcə də onun iti və pişiyi nə etdilər?

b) O, yemək yeməyə başlayanda hansı hadisələr baş verə bilər?

c) Gecə və səhər yuxudan oyananda oğlan bir fərq hiss etdi?

Uşaqların verdiyi cavabların bir qismi mənasız görünsə də, buna əhəmiyyət verilmir, bütün cavablar qəbul edilir. Hər bir şagirdə bir neçə dəfə cavab verməsi üçün şərait yaradılır. Sonra şagirdlərə “Siz kifayət qədər maraqlı əhvalatlar fikirləşdiniz. Gəlin, indi də bu oğlanın məktəbdə işlərinin necə getməsi barəsində fikirləşək”. Hər bir uşağa öz fikirlərini söyləmək üçün iki dəfə imkan verilir. Bu meyara müvafiq olaraq uşaq ən azı iki fərziyyə söyləyə bilər.

Uşaqlara danışılan əhvalatın məzmununu onlara xatırladıb belə deyilir: “Bu gün biz oğlanın macəralarını axıra qədər aydınlaşdıracağıq.

Uşaq cırdana çevriləndən sonra bir gün keçdi. O isə yenə də əvvəlki boyda olmağı qərara aldı.”

Söhbət bir anlığa kəsilir və uşaqlardan oğlanın buna necə nail ola biləcəyini söyləmək xahiş edilir. Şagirdlər olduqca müxtəlif ehtimallar söyləməyə həvəsləndirilir. Bundan sonra müəllim əhvalatın ardını söyləyir: “Oğlan boy atmaq və əvvəlki kimi olmaq arzusuyla sehrli pulu qaytarıb səkiyə atmaq qərarına gəldi. O, pulu ağac təsvir olunmuş hissəsi yuxarıda qalmaqla yerə qoydu. Pul torpağa toxunan kimi oğlan hiss etdi ki, boyu durmadan artır... Böyüdü, böyüdü, boyu 10 futa gəlib çatdı, bu otağın tavanından da hündür oldu”.

Boyu 10 fut olan adamın hansı problemlərlə rastlaşa biləcəyini sadalamaq uşaqlardan xahiş edilir. Elə edilir ki, cavablar mümkün qədər çox olsun.

Cavablardan sonra, müəllim deyir: “Aydın məsələdir ki, oğlan cırdan adam olmaq istəmədiyi kimi, yekə adam da olmaq istəmirdi. O, ancaq əvvəlki böyüklükdə olmaq istəyirdi”.

Yenə də söhbəti bir neçə anlığa kəsib və oğlanın istəyinə necə nail ola biləcəyi haqqında öz fərziyyələrini söyləmək uşaqlardan xahiş edilir: “Bizim əhvalatda oğlan yenə sehrli pulu tapdığı yerə qoymağı qərara aldı. Bu dəfə o, pulu torpağa o biri üzünü üstə qoydu – pulun sehrli quş təsvir olunan üzünü yuxarıda qaldı. Pulu yerə qoyan kimi, oğlan hiss etdi ki, boyu sürətlə kiçilir... Birdən elə bir an gəlib çatdı ki, onun boyu qaydasına düşdü. O, özünə göz gəzdirəndə gördü ki, əvvəlki kimi normal oğlan olub”.

Məşğələnin sonunda növbə ilə hər bir uşaqdan soruşulur ki, bu əhvalatı necə qurtarmaq daha yaxşı olardı...

Psixoloqlar uşaq təxəyyülünü inkişaf etdirmək üçün “Yarımqıq hekayələr” üsulundan istifadə etməyi həmişə məsləhət görüblər. Hər bir yaş dövründə bu üsuldan uğurla istifadə etmək olar. Amerika məktəblərinin tanış olduğumuz iş təcrübəsində yarımqıq hekayə üsulu üçün səciyyəvi olan bəzi xüsusiyyətlərə rast gəlirik. Lakin onlar mahiyyətə bir-birlərindən fərqlənirlər.

İkinci misalda şagird hekayənin süjetini sadəcə olaraq inkişaf etdirmir, əvvəldən axıra qədər süjetin inkişafı üçün zəruri olan fərziyyələri irəli sürür. Əhvalatın özünün quruluşuna diqqət yetirin! Onun süjeti məntiqi ölçülərlə seçilir, ancaq mahiyyəti nağıl poetikasına söykənir,

qeyri-adi və emosionaldır, elə bu xüsusiyyətlərlə də uşaq təxəyyülünün alovlanması üçün adekvatdır!

Şagirdlərin yaradıcı təxəyyülü təkcə inşa yazanda və rəsm çəkəndə özünü göstərmir. Hər bir dərstdə özünəməxsus boyalarla, çalarlarla təzahür edir. Təcrübəli müəllim onları vaxtında görür, ayırd edir və qiymətləndirirlər.

Təbiət fənləri üzrə dərstdə də belə tapşırıqları həyata keçirmək olar. G. Lefransuanın təqdimatında tapşırıqlar aşağıdakı nümunə əsasında açıqlanır.

VII sinifdə təbiətsünaslıq dərsi idi. Dərsin mövzusu belə idi: “Şəhin düşməsi”. Müəllim şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir:

– Şəh necə əmələ gəlir?

Şagird P. – Mən bilirəm. Yağışdan əmələ gəlir.

Şagird D. – Yox. Yağış olmayanda da şəh olur.

Müəllim: – Suala necə cavab verə bilərik?

Şagirdlər xorla: – Elmi-tədqiqat metodlarının köməyi ilə.

Müəllim şagirdlərin elmi metod anlamını dəqiqləşdirir. O, sonra aydınlaşdırır ki, şəh dəyəndə nə başa düşülür. Şagirdlərə təklif edir ki, müvafiq praktik müşahidələr aparsınlar və faktlar toplansınlar.

Növbəti dərslərin birində onlar özlərinin müşahidələrini ümumiləşdirirlər və bu faktlara söykənən intellektual ehtimallar (və ya fərziyyələr) irəli sürürlər (şəh gündən yaranır, şəh ha-

vadan əmələ gəlir, şəh obyektlərin özlərindən əmələ gəlir).

Müəllim şagirdlərə zəruri müşahidələr aparmaqda kömək edərək istiqamət verir, bəzi hallarda isə o, eksperimentlər fikirləşir: şəh nisbətən soyuq obyektlərdə əmələ gəlir, şəh buludsuz gecələrdə meydana çıxır, şəh əvvəllər tamamilə quru olan obyektlərdə əmələ gəlir...

Şagirdlər, nəhayət, belə bir nəticə ilə razılaşirlər: havada nəmişlik olanda su dənələri əmələ gəlir və onlar obyektin səthində toplaşirlar. Bundan sonra şagirdlər bu nəticənin doğru olmasını yoxlamaq üçün müxtəlif eksperimentlər fikirləşirlər (14, s. 203-204).

Məktəblərdə yaradıcı tapşırıqlar həmişə olub. Qabaqcıl müəllimlər bu tapşırıqları şagirdin biliyi mənimsəmə yolu kimi dəyərləndiriblər. Müasir dövrdə yaradıcı tapşırıqlar dərstdə yaradıcı təfəkkürün və təxəyyülün inkişafına xidmət edir. Başqa sözlə, koqnitivlik və kreativlik dərslərin müasirliyini təyin edən meyara çevrilmişdi.

Problemin aktuallığı. Dərslərin müasirləşdirilməsi bütün dövrlərdə aktual pədaqoji problemlərdən biridir.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir dövrdə təlim prosesinə yeni konsepsiyalar tətbiq edilir. Bu konsepsiyaların daha səmərəli tətbiqi yeni-yeni araşdırmalar tələb edir. Koqnitivlik və kreativliyin vəhdətdə həyata keçirilməsi dərslərin daha yüksək səviyyədə təşkilini özündə ehtiva edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə məktəb müəllimlərinin dərsləri daha səmərəli təşkil etməsinə şərait yaradacaq.

Ədəbiyyat:

1. Əlizadə, Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. / Ə.Ə. Əlizadə. – Bakı, Çarşıoğlu, – 1998, – 367 s.
2. Пиаже, Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже – М.: Просвещение, – 1969. – 659 с.
3. Выготский, Л.С. Мышление и речь. – М., 1934, – 362с.
4. Маслоу, А.Г., Мотивация и личность.- СПб. : Евразия, –1999. – 478 с.
5. Əlizadə, Ə.Ə., Sultanova, İ.H. Taksonomiya nəzəriyyəsi və təcrübəsi: müasir məktəbin işıqlı yolu. Bakı, 2008, 173 s.
6. Mahmudova, R.M. Təhsilin psixodidaktik problemləri (tarixi müqayisəli təhlil) – Bakı, – 2018, – 312 s.
7. Давыдов, В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: –1986, – 240 с.
8. Гильфорд, Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления. (под. ред.А.М. Матюшкина) – Москва, – 1965, – с. 433-456.
9. Bayramov, Ə.S. Şagirdlərdə əqli keyfiyyətlərin inkişaf xüsusiyyətləri. Bakı: Maarif, – 1967, – 350 s.
10. Эдвард де Боно. Искусство думать: Латеральное мышление как способ решения сложных задач = Lateral Thinking An Introduction. – М.: Альпина Паблишер, – 2015. – 172 с.
11. Veysova, Z.A. Fəal/interaktiv təlim. Müəllimlər üçün vəsait. – Bakı, – 2008, – 149 s.
12. Əlizadə, Ə.Ə., Əlizadə H.Ə., Əlizadə S.H. Psixopədaqogika: Dərs vəsaiti. -Bakı: Ecoprint, n – 2019, – 368 s.

13. Петровский, А.В., Ярошевский, М.Г. Психология, – М., – 1998, – 512 с.
14. Лефрансуа, Г. Психология для учителя. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак; – Москва: Олма-Пресс, – 2005, – 416 с.

E-mail: hikmet56@gmail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.elm.dok., prof. H.H. Əhmədov

Redaksiyaya daxil olub: 18.05.2022.